

Кулакова С.Ю.

к.е.н., доцент кафедри економіки підприємства та управління персоналом, Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка, м. Полтава

Кордубан А.С.

магістрант, Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка, м.Полтава

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВІДТВОРЕННЯ ОСНОВНИХ ФОНДІВ ПІДПРИЄМСТВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

У статті розглянуто процес відтворення основних фондів підприємства, необхідність розширеного відтворення основних фондів та проаналізовано власні джерела його фінансування.

Ключові слова: основні фонди, відтворення основних фондів, джерела самофінансування, амортизаційні відрахування, нерозподілений прибуток.

Актуальність проблеми. Діяльність будь-якого виробничого підприємства напряду залежить від засобів виробництва, які воно використовує. Але однією з рис основних фондів підприємства є їх поступове зношення, що безпосередньо впливає на продуктивність діяльності. Спрацювання та старіння основних фондів підприємства вимагає не просто заміни основних фондів підприємств, а якісного їх поліпшення, що стає можливим за інтенсивного розширеного відтворення основних фондів.

Процес відновлення потребує відповідного матеріального забезпечення. Сучасний економічний стан більшості підприємств не дозволяє їм здійснювати відтворення основних фондів на належному рівні через нестачу вільних коштів, але й використання зовнішніх джерел не є оптимальним варіантом, адже ризик їх залучення досить високий. Саме тому підприємства мають переглянути свої внутрішні джерела фінансування та оптимізувати їх належним чином для забезпечення процесу відтворення основних фондів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанням відтворення основних виробничих фондів підприємства в усі періоди розвитку економіки являлось досить актуальним, тому ним займалося багато вчених, серед яких В.Я. Амбросов, Л.М. Анічін, А.П. Гайдуцький, О.О. Гетьман, О.І. Гудоров, М.Я. Дем'яненко, О.С. Іванілов, О.В. Олійник, В.Я. Плаксієнко, В.А. Сідун, О.О. Шаповал, Л.І. Шваб, В.Й. Шиян, Т. Щетілов, О.І. Добриніна, М. Джонка, В. Шарпа, В.Г. Швець та ін. Однак в сучасній економічній ситуації дане питання постає більш гостро, адже основні фонди виступають як фактор ведення конкурентоспроможної діяльності, тож залишається велика кількість невирішених і дискусійних питань, пов'язаних з ефективним відновленням основних фондів, а саме їх розширеним відтворенням.

Мета дослідження – обґрунтувати доцільність розширеного відтворення основних фондів підприємства та виявити та проаналізувати можливі джерела їх самофінансування.

Викладення основного матеріалу дослідження. Основною метою діяльності кожного підприємства є отримання прибутку за рахунок задоволення потреб суспільства, що досягається у результаті виробництва та реалізації товарів, виконанні робіт та наданні послуг. Будь-яке підприємство характеризується наявністю певних ресурсів, за допомогою яких воно і здійснює свою діяльність. Одним з таких ресурсів є його основні фонди, що зазвичай виступають найважливішим елементом виробничого та економічного потенціалу підприємства.

Основні фонди будь-якого підприємства є матеріально-технічною основою, базисом ефективної та успішної діяльності, забезпечують підвищення технічної оснащеності та продуктивності праці виробничого персоналу, визначають потужність та конкурентоспроможність підприємства у ринковому середовищі. [4]

Гетьман О. визначає основні фонди як засоби праці, що приймають участь у виробництві тривалий час (більше 365 днів), не змінюють своєї

речовинної форми і переносять свою вартість на щойно виготовлений продукт частинами, по мірі їх зносу (шляхом амортизаційних відрахувань) [3].

Діюче законодавство України визначає основні фонди – матеріальні активи, у тому числі запаси корисних копалин наданих у користування ділянок надр (крім вартості землі, незавершених капітальних інвестицій, автомобільних доріг загального користування, бібліотечних і архівних фондів, матеріальних активів, вартість яких не перевищує 2500 гривень, невиробничих основних засобів і нематеріальних активів), що призначаються платником податку для використання у господарській діяльності платника податку, вартість яких перевищує 2500 гривень і поступово зменшується у зв'язку з фізичним або моральним зносом та очікуваний строк корисного використання (експлуатації) яких з дати введення в експлуатацію становить понад один рік (або операційний цикл, якщо він довший за рік).[1]

Основною метою, з якою основні фонди утримуються на підприємствах, є, як раніше зазначалося, забезпечення процесу виробництва. Саме тому, дуже важливим є ефективне їх використання та відновлення, адже під час експлуатації вони втрачають свої функціональні властивості, що безпосередньо впливає на показники їх діяльності. Таким чином, можна сказати, що ефективність використання основних фондів напряму залежить від стану та процесу їх відновлення.

Відновлення основних фондів – це безперервний процес їх відтворення шляхом придбання нових, реконструкції, технічного переозброєння, модернізації та капітального ремонту вже діючих. Основні цілі цього процесу – відшкодування зношених основних фондів, збільшення маси основних фондів, забезпечення ними підприємств в відповідності з виробничою програмою і підтримання їх в робочому стані [5].

Відтворення основних виробничих засобів, як процес, має низку характерних ознак, зокрема [2]:

- основні виробничі фонди поступово переносять свою вартість на вироблену продукцію;

- у процесі відтворення основних виробничих фондів одночасно відбувається рух їхньої споживної вартості та вартості;

- нарахуванням амортизаційних відрахувань здійснюється нагромадження в грошовій формі частково перенесеної вартості основних виробничих фондів на готову продукцію;

- основні виробничі фонди поновлюються в натуральній формі протягом тривалого часу, що створює можливість маневрувати коштами амортизаційного фонду.

Процес відновлення основних виробничих фондів складається з кількох етапів. Етапи відновлення основних фондів підприємства представлені на рис. 1.

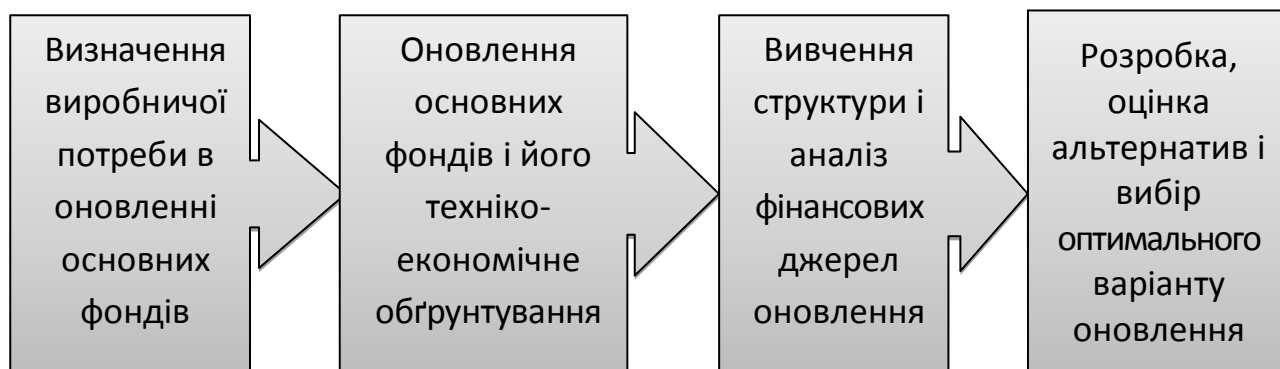

Рисунок 1 – Етапи відновлення основних фондів підприємства.

Відновлення основних виробничих фондів підприємства може здійснюватися різними способами. Види та форми відновлення основних фондів підприємства представлені на рис. 2.

Рисунок 2 – Типи та форми відтворення основних фондів

Форми відновлення основних фондів відрізняються між собою розмірами необхідного фінансування та отриманими результатами від їх проведення: звужене відтворення передбачає зменшення загальної сукупності основних фондів, просте відтворення – збереження споживчих вартостей основних фондів (відновлюється попередня виробнича потужність), а розширене відтворення – збільшення споживчих вартостей основних фондів, їх загальної кількості та якості, що забезпечує вищий рівень продуктивності обладнання.

Постійний розвиток технологій та науки в наш час вимагає від підприємств наявності основних фондів, які б могли не просто забезпечити

процес виробництва. В наш час основні фонди виступають однією з конкурентних переваг підприємств, адже їх належний стан та використання безпосередньо впливають на ефективність їх функціонування, дають змогу підвищити продуктивність праці, покращити якість продукції, мінімізувати витрати виробництва та й взагалі вивести його на новий рівень розвитку.

Проте, слід зазначити, що такі способи як звужене та просте відтворення не в змозі забезпечити розвиток матеріало-технічної бази підприємства як такої. Забезпечення високих темпів розвитку і підвищення ефективності виробництва можливе лише за умови інтенсифікації відтворення та покращення стану діючих основних фондів підприємств, що можливе за розширеного відтворення основних фондів.

Розширене відтворення основних засобів в свою чергу відбувається у двох формах: інтенсивній і екстенсивній.

Інтенсивна форма розширеного відтворення характеризується впровадженням у виробництво засобів праці, що втілюють останні досягнення науки і техніки, підвищуючи ефективність виробництва. Екстенсивна форма характеризується оновленням основних фондів на попередній технічній основі, але в збільшеній їх кількості [6].

Як інтенсивна, так і екстенсивна форми розширеного відтворення дають змогу підприємству збільшити свої виробничі потужності на якісній або ж кількісній основі. Проте інтенсивне відтворення основних фондів все ж має істотну перевагу – воно дозволяє оптимізувати виробничий процес шляхом впровадження технічно досконаліших засобів праці.

Основною проблемою, з якою стикаються підприємства під час відновлення основних фондів – недостатність матеріальних ресурсів для його фінансування. Коштів, спрямованих на відновлення матеріало-технічного забезпечення підприємства досить часто не вистачає не лише на розширене, а й на просте відтворення. Тож, на сьогодні, досить гостро постає питання пошуку джерел розширеного відтворення.

Процес пошуку фінансових коштів для відтворення основних фондів досить тісно переплітається з усім процесом їх відновлення: кожен з етапів відновлення може містити необхідні резерви, які дозволять максимізувати результати його здійснення.

Першим кроком процесу відновлення основних виробничих фондів є саме визначення потреби у їх відновленні. На даному етапі виявляються причини неефективного функціонування необоротних засобів виробництва та розглядаються можливі шляхи ліквідації чинників, що знижують ефективність їх використання, не застосовуючи механізм оновлення основних засобів [7]. Для цього підприємству необхідно провести оцінку стану своїх засобів праці, їх складу і структури, та адекватно оцінити ситуацію що склалася в результаті їх експлуатації. Також розробляються нормативи та норми потреби в обладнанні, його використання та ремонту. При необхідності встановлюється перелік основних засобів, які потребують відновлення, заміни, реконструкції тощо, а також визначається система пріоритетів в оновленні конкретних одиниць основних засобів.

Під час здійснення аналізу основних фондів щодо потреби їх відновлення, на підприємстві можуть бути виявлені засоби праці, які довгий час не використовувались, або ж взагалі були непридатними для використання в виробничій діяльності. Перебування таких основних фондів на балансі підприємства не лише не приносить користі, а й інколи негативно впливає на показники його діяльності, або ж взагалі потребує додаткових коштів для їх утримання. Основні засоби підприємства, а інколи й ціла їх група, які з різних причин є непридатними для використання, підлягають ліквідації. Підприємство саме має право обрати якою формою буде здійснено ліквідацію, тож у нього виникає можливість отримання додаткових вигід. Основні засоби підприємства, які не використовуються, можуть бути продані чи надані в оренду іншим підприємствам. Це, в будь-якому випадку, принесе підприємству додаткові кошти, які воно потім зможе спрямувати на

відновлення та покращення стану своїх основних фондів. Важливим також є правильне визначення спрямування цих коштів: вклавши їх в нові, технічно досконаліші елементи виробництва підприємство зможе вивести своє виробництво на якісно новий рівень. Таким чином ліквідація не лише принесе додаткові грошові ресурси для підприємства, а й вплине на показники стану основних виробничих фондів в бік їх покращення.

Під час аналізу та вивчення структури джерел відновлення основних фондів слід враховувати те що в даний час з'явилося безліч нових способів для додаткового залучення коштів на відновлення основних фондів, але у зв'язку з ризиком залучених джерел фінансування для оновлення перевага все ж таки надається самофінансуванню. Самофінансування – це основне джерело фінансування капітальних виробничих вкладень і, перш за все, в технічне оновлення основних фондів.

Основними джерелами власних коштів для фінансування капітальних інвестицій є нерозподілений прибуток та амортизаційні відрахування. Якщо виробничий процес необхідно підтримувати в колишньому обсязі, тобто здійснювати просте відтворення, то для відшкодування вартості зношеної частини основних фондів кожне підприємство робить амортизаційні відрахування, тобто встановлює певну грошову компенсацію відповідно до розмірів фізичного спрацювання й техніко-економічного старіння. Ці відрахування включають до собівартості продукції, реалізують під час продажу товарів, а потім накопичують у спеціальному амортизаційному фонді, що служить відновленню основних фондів. Проте такий варіант фінансування в основні фонди підприємства частіше за все не дозволяє здійснювати розширене відтворення, а лише забезпечує заміну застарілого обладнання. Виходом з цієї ситуації є застосування методів прискореної амортизації що дозволяє здійснювати прискорене списання вартості основних фондів для подальшого вкладання коштів у придбання більш

прогресивного устаткування, впровадження нових технологій та іншого поліпшення основних виробничих засобів [8].

При цьому підприємство повинно скласти план амортизаційних відрахувань та реінвестиції, який дозволяє проводити безперешкодну реінвестицію з коштів амортизаційного фонду, і одночасно показує, які еквіваленти амортизаційних відрахувань є наявні для додаткового фінансування інвестицій. Зрозуміло, що отримані залежності ґрунтуються на низці припущень, які на практиці в чистому вигляді не існують. Крім того, розглянутий ефект розширення виробничої потужності має й інші обмеження. Це пов'язано з тим, що розширення кількості одиниць обладнання підприємства призводить до розширення потреб в оборотному капіталі, що, в свою чергу, вимагає більше робочої сили, складських приміщень і т.д., і обумовлює необхідність додаткового фінансування.

Таким чином, використовуючи прискорене нарахування амортизації, підприємство має бути обережним, йому необхідно об'єктивно оцінити, чи доцільне проведення такої амортизаційної політики стосовно його подальших результатів діяльності.

Ще одним джерелом відновлення основних фондів є прибуток, що залишається у розпорядженні підприємства. Напрями використання прибутку підприємства визначають ним самостійно. Прибуток може бути використаний як на просту заміну виробничих потужностей, так і на їх удосконалення та покращення. Єдиною умовою є достатній його розмір, адже не всі підприємства зараз можуть дозволити собі інвестувати в свої основні фонди.

Існують й інші джерела фінансових ресурсів, які можуть бути спрямовані на розширене відновлення основних виробничих фондів підприємства. До них відносяться залучені та запозичені кошти. Але, їх недоліком є те, що вони мають такі риси як поверненість та платність. В теперішній нестабільний стан, що склався в країні, підприємству просто

недоречно йти на ризик запозичення коштів, адже існує досить велика ймовірність нездатності їх повернення.

Таким чином, на сучасному етапі питання використання саме власних джерел фінансування основних фондів для їх розширеного відтворення стають першочерговими для підприємств. В умовах занепаду ефективного відновлення основних виробничих фондів неможливі економічна стабілізація, пожвавлення і зростання виробництва, позитивні зрушення результатів діяльності підприємства.

Використання наведених вище джерел самофінансування при застосуванні розумної стратегії, дозволить сформувати ефективну систему оновлення основних фондів підприємства, поліпшити його фінансове та економічне становище з уникненням підвищення ризику діяльності.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Відновлення основних фондів підприємства є одним з чинників його успішного здійснення виробничої діяльності. Але загострення ринкової конкуренції змушує підприємства не просто замінити свою матеріало-технічну базу, а й постійно її вдосконалювати, що стає можливим за проведенням інтенсивного розширеного відтворення основних фондів.

На жаль, сучасна економічна ситуація в країні не сприяє здійсненню ефективного процесу відтворення, адже основні сили підприємств спрямовані загалом на їх виживання, а процесу відновлення на приділяється достатня увага. Проте такі джерела фінансування як амортизаційні відрахування та нерозподілений прибуток дають змогу відновлювати основні фонди з мінімальним ризиком для підприємства. Основним питанням в такому разі залишається розробка стратегії використання даних ресурсів, але вона стосується кожного підприємства вже індивідуально.

Список використаних джерел.

1. Податковий кодекс України

2. Васильєва, Н.А. Економіка підприємства: конспект лекцій / Н.А. Васильєва, Т.А. Матеуш, М.Г. Міронов. – М.: Юрайт, 2011. – 191 с.
3. Гетьман О.О., Шаповал В.М. Економіка підприємства: Навч. посіб. – 2-ге видання. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 488 с.
4. Сазонов Р. В. Інноваційне відтворення основних фондів підприємств України [Електронний ресурс] / Р. В. Сазонов, О. В. Ширко, Т. М. Шпунт // Економічні науки. Серія : Облік і фінанси . - 2014. - Вип. 11(2). - С. 322-329. - Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/ecnof_2014_11\(2\)_46.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/ecnof_2014_11(2)_46.pdf)
5. Яшан Ю.В. Напрямки підвищення ефективності відтворення і використання основних засобів / Ю.В. Яшан // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. – 2012. – №22. – С. 1-6.
6. Дмитренко Е.Д., Завіруха І.В. Відтворення основних фондів в сучасних умовах: форми, види та джерела // Сучасна економіка: випуск 3. – Київ: ДПК, 2011. – 122 с.
7. Гречко С.М. Джерела фінансування відтворення основних засобів / С.М. Гречко // Збірник тез Десятої Всеукраїнської наукової Internet-конференції студентів і молодих вчених, присвяченої видатним вченим в галузі бухгалтерського обліку, фінансового аналізу та контролю І.В. Малишеву, П.П. Німчинову. - ЖДТУ. - 2012. - С. 165-167.
8. Щирська О.В. Відтворення і новий підхід до амортизації основних засобів [Електронний ресурс] / О.В.Щирська//Актуальні проблеми економіки. - 2012. - № 5. - С. 298-312. - Режим доступу:http://nbuv.gov.ua/j-pdf/ape_2012_5_38.pdf